

НЕВЕН

NEVEN

КУЛТУРА
КЊИЖЕВНОСТ
УМЕТНОСТ

ПРИЛОГ
СРПСКИХ НЕДЕЉНИХ
НОВИНА
У САРАДЊИ
СА ЗАДУЖБИНОМ
ЈАКОВА ИГЊАТОВИЋА

БУДИМПЕШТА
АВГУСТ 2023

Деведесет година од рођења
Стојана Д. Вујичића

Садржај

Драгомир Дујмов
ПОВОДОМ ЈЕДНОГ ЧЛАНКА
ГЕОРГИЈА ХУЖВИКА ИЗ СЕНТАНДРЕЈЕ

Предраг Степановић
СЕОБА У ПОЕЗИЈИ СТОЈАНА ВУЛИЧИЋА

Стојан Д. Вујичић
КОВИНСКИ ОДЛОМЦИ

Маријета Вујичић
ОДРЖАВАЊЕ УСПОМЕНЕ НА
ЈАКОВА ИГЊАТОВИЋА У МАЂАРСКОЈ
ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Мирослав Алексић, Петар Милошевић,
Војислав Галић, Васко Попа
ПЕСМЕ О СЕНТАНДРЕЈИ

Др Петар Милошевић
АРСО ШОШИЋ
(Помаз 1901–1931)

Арсо Шошић
ИВАНСКО ЦВЕЋЕ

Милан Дујмов
КАНОНСКА ПОСЕТА ЕПИСКОПА
ДИОНИСИЈА ПОПОВИЋА
ТОКОМ 1805. И 1806.

Драган Јаковљевић, Јована Вечић,
Давид Кеџман Дако, Радивој Галић,
Зоран Меселџија, Ђорђе Нешић
ПЕСМЕ

Софија Каплан Биро
О ИСТОРИЈИ КУЛТУРНОГ УДРУЖЕЊА
„ЗОРА“ У БУДИМУ

Божидар Ковачек
ТЕКЕЛИЈАНУМСКЕ АНЕГДОТЕ

Драгомир Дујмов
ЧОВЕК ЖИВИ ДОК ПОСТОЈИ СЕЋАЊЕ
НА ЊЕГА...

Невена Богићевић
ПРИКАЗ ЗБИРКЕ ПОЕЗИЈЕ НИКОЛЕ ЛАСТИЋА
„НЕМИРИ И СПОКОЈИ“

Драгомир Дујмов
САМОСТАЛНА ЗБИРКА ПЕСАМА ЗА ДЕЦУ
ДРАГАНЕ МЕСЕЛЏИЈЕ

Митар Мирко Кркељић
БУЧУРА (одломци)

НЕВЕН/NEVEN 1982–1988.
Председник уређивачког одбора:
Стојан Вујичић (1933–2002)
НОВА СЕРИЈА од маја 2003.
Бивши главни уредник:
Петар Милошевић (1952–2021)
Уредништво: Драгомир Дујмов (главни уредник),
Милан Дујмов

Материјална средства за објављивање
овог броја Невена обезбедили су
Српски културни центар „Српски венац“,
Српске самоуправе III, VII и XIV кварта, Будимпешта.

Поводом једног чланка Георгија Хужвика из Сентандреје

Прелиставајући пожутеле странице подлистка „Szentendre” („Сентандреја”), прилога новина „Pest Megyei Hírlap” („Весник Пештанске жупаније”) наишао сам на занимљив чланак под насловом „Још тројица из Улице Евгенија Думче”, који је објављен пре шездесет година, 16. јануара 1963. Аутор написа је Георгије Хужвик (1916-1976), чувени сентандрејски адвокат, библиотекар и правни саветник Епархије будимске. Он је у више наврата објављивао чланке о српској прошлости сентандрејске вароши у поменутом подлисту. На почетку занимљивог приказа аутор нам открива да ће се овом приликом позабавити са кућом породице Кречаревић која се негда налазила у Улици Евгенија Думче под бројем 6.

лу, потом је похађао средњу војну школу, да би касније прешао у Карловачку гимназију. Тамо је и матурирао. Затим је испрва студирао филозофију у Пешти, а потом право у Кечкемету. Године 1848. постаје адвокат.” Током 1849, за време мађарске револуције, са једним својим земљаком прешао је у Вац. О том, замало трагичном догађају, овако извештава Јаша Игњатовић: „Из Сентандреје са радозналошћу, одмах после битке – Вац је близу – дођу Павле Кречаревић, доцније професор у Карловцима, и Никола Ракић, сада још жив парох у Адоњу, да виде како изгледа земљиште после битке. Вуковић је био ту комесар владин (...) Обојицу, ни криве ни дужне, ухвате из сумње као шпијоне, зато што су Срби (...) Би обоје вешала дошли, да случајем неким не показа се Јефта Нешко, који,

да јој је отац премештен 1856. за пароха Пештанске цркве, Марија је у Текелијануму ушла у круг писаца окупљених око »Преоднице«. Ту се спријатељила са Змајем и његовом супругом Ружом”.

Универзитетски професор Светлана Томић у својој студији „Средство за реконструкцију историје жена преводилаца” наводи занимљив цитат из приватног писма Марије Лебедеве, датираним 2. новембра 1870, који је упућен Ђорђу Рајковићу. Лебедева овде изражава своју жарку жељу: „Желим да прославим жене”.

На спрату исте куће, пише Хужвик, живео је Александар Николић (1834–1895), композитор, флаутиста, преводилац, оснивач и професор Музичке школе у Будимпешти са супругом Аном Николић, рођеној Јанковић. (У „Српском биографском речнику” пише: „Био је ожењен Аном Јовановић из Темишвара.”)

Александар Николић је био родом из Арада. Године 1850. постао је члан музичког друштва Националног театра у Пешти. „Прешао је у Беч 1855, био је први флаутиста у Карловом позоришту...” – пишу А. Васић и С. Бугарски у „Српском биографском речнику”. Године 1857. враћа се у Угарску и постаје диригент позоришне дружине директора Јожефа Сабоа. Наступио је у многим градовима Монархије као што су Арад, Темишвар, Суботица, Сегедин... Као успешни флаутиста вратио се у Национални театар 1865. године. У то време почиње и да предаје на Музичком конзерваторијуму. Као уважени музичар, 1884. добио је запослење у новоотвореној будимпештанској Опери, где је остао до свог одласка у мировину 1888. године.

„Ана је и после мужевљеве смрти изузетно поштовала и пропагирала његове композиције. Она се упокојила 1922. године у Сентандреји”, истакао је Георгије Хужвик.

Из Хужвиковог написа сазнајемо да је Јован Игњатовић (1847-1936) становао у Улици Евгенија Думче бр. 22. (Прва кућа с десне стране, на ћошку, наомак потока Бучине). Игњатовић је био правник. После завршене основне школе у родном месту, матурирао је у Пешти, а дипломирао је на овдашњем Правном факултету. Од 1871. до 1878. био је директор српске основне школе у Сентандреји. Године 1872. изабран је за градског одборника. Бо. Поповић у „Српском биографском речнику” о њему бележи: „...био је изасланик општине Сентандреје на свечаности проглашења независности Кнежевине Србије”. Био је посебно ангажован на пољу литературе, преводилаштва и режије. Федора Бикар још наводи и следеће: „проводило је своје слободно време у спремању позоришних комада.” Јован Игњатовић је уједно био један од оснивача и дугогодишњи председник (1902-1914) „Са читаоницом скопчаног српског православног певачког друштва »Јавор«”. Заједно са супругом Гизелом, рођеној Мартиновић, и сином Николом био је међу првим оптантима који се из Сентандреје преселили у Нови Сад, где је и преминуо.

Захваљујући труду и оданости Георгија Хужвика према свом народу, данас имамо прилику да упознајемо занимљиве детаље из богате прошлости сентандрејских Срба.

Драгомир Дујмов

■ Кућа Јована Игњатовића, ■ родна кућа Евгенија Думче, ■ дом Марије Лебедеве и Александра Николића, ■ кућа породице Кречаревић

Због ограниченог простора Хужвик своје читаоце упознаје са кратком биографијом чланова ове познате фамилије. Нашу пажњу је посебно привукао Јован Кречаревић о коме аутор чланка пише следеће: „Јово Кречаревић је један од главних ликова Игњатовићевог романа »Вечити младожења«. Игњатовић је у том роману приказао живе Сентандрејце с почетка XIX века, нимало не кријући њихова имена. Једино је презиме Кречаревић скратио на Кречар.”

О томе Јован Скерлић (1877-1914), познати београдски књижевни критичар, у предговору романа „Вечити младожења” (Српска књижевна задруга, 1910) пише следеће: „Чамча и Кречар су грађани сент-андрејски, који су били у длаку онаки како их је описао писац, који им чак ни имена није променио.”

Јаша Игњатовић (1822-1889) је у свом роману забележио и Чамчино оригинално име: „Господар Софра јако је волео Исаила Чамчића” који је био „трговац без дућана”.

Скерлић нам открива још једног лика: „Пера Кирић, то је рођени брат Јакова Игњатовића...” Јаша га у роману овако описује: „не слуша, бекрија, карташ, ваљда и пијанац”. (...) „С братом се разговарао, као са каквим туђим човеком. Никад се тај с братом пољубио није.” То је, у ствари, Стефан Игњатовић са којим је Јаков био у завади због наследства. Књижевни критичар додаје још и ово: „У Сент-Андреји старији људи знају неку врсту кључа за сва лица у Игњатовићевим романима, и тамо се зна да је Шамика Кирић верна фотографија старог адвоката Симе Лолића.”

Георгије Хужвик је 60-их година XX века идентификовао кућу Симе Лолића, и то у Улици Црвене армије, данас Богдана улица, под бројем 21. у близини Преображењске цркве.

Хужвик у наставку чланка доноси следеће занимљиве податке: „Павле Кречаревић (1821-1885) је рођен у Сентандреји, овде је завршио основну шко-

доказав истоветност личности, исказа да их познаје и да су исти из радозналости амо дошли. То их је спасло, буду после строге опомене Вуковића, ослобођени и кући послати.”

„У периоди између 1853. и 1885. радио је у Карловачкој гимназији као професор језика. Преминуо је у Сремским Карловцима”, забележио је о Павлу Кречаревићу Георгије Хужвик.

Марко Кречаревић (1849-1910) такође је рођен у Сентандреји. Основну школу је завршио у родном месту. После положене гимназијске матуре студирао је медицину. Био је стипендиста пештанског Текелијанума. У раздобљу између 1877. и 1889. радио је као професор језика у новосадској гимназији, а затим у истом граду предавао је у трговачкој школи. Био је члан Мађарског геолошког друштва. У каснијем раздобљу свога живота радио је као преводилац на Сегединском суду. Тамо је и преминуо.

Неуморни културни прегалник Георгије (Ђурица) Хужвик је нешто раније, 25. јула 1962. године, у подлисту „Сентандреја” навео још неке занимљиве податке везане за Улицу Евгенија Думче. Споменуо је Марију Лебедеву, Ану Николић и Јована Игњатовића. Наиме, у приземљу куће бр. 9 становала је Марија Лебедева (1836-1926), рођена Јосифовић, супруга Теодора Лебедева, надзорника и појца руске капеле у Ирми, у којој је сахрањена руска велика кнегиња Александра Павловна, супруга угарског палатина Јосифа Хабзбурга. Марија је преводила са руског језика на српски дела Белинског, Гончарова, Толстоја и Тургењева. Дана 31. јануара 1870. године, новосадски лист „Даница” објавио је почетак Толстојевог приповетке у наставцима „Породична срећа”, у преводу Марије Лебедеве. Захваљујући труду ове вредне Сентандрејке, 1872. штампан је и превод Гончаревог романа „Један обичан догађај”. Федора Бикар (1931-2009) у својој књизи „Сентандреја у огледалу прошлости” о Марији Лебедевој износи занимљив податак: „Ка-

Георгије Хужвик (Извор: Српски институт, Будимпешта)

ПОВОДОМ 90. ГОДИНА ОД РОЂЕЊА СТОЈАНА Д. ВУЈИЧИЋА
ПРЕДРАГ СТЕПАНОВИЋ

Сеоба у поезији Стојана Вујичића

Стојану Вујичићу у спомен

Стојан Д. Вујичић, Београд, 1972

Сеобе, посебно Велика сеоба Срба под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем или њен тровековни симбол Сентандреја, надахњивале су многе српске књижевнике, песнике и прозне писце, почев од савременика тих догађаја па преко Јакова Игњатовића и Милоша Црњанског све до Васка Попе, Миодрата Павловића, Стевана Раичковића, Милана Комненића, Милошава Тешића и многих других. Сеобе су, изгледа, део судбине и део историје српског народа па је потпуно разумљива заокупљеност наших стваралаца овом појавом. Још је схватљивије што се српски писци у дијаспори, широм света, често дотичу ове теме. За њих је сеоба део не само националне него и личне судбине. А што се тиче српских књижевника у Мађарској – далеких потомака оних који су, гоњени злом судбином, напустили своја огњишта и кренули са патријархом Арсенијем III, а често и знатно раније, да освоје нове животне просторе или, простије речено, да се настане у туђини –, они су просто предодређени, па и позвани, да се у својим делима, ређе или чешће, дотичу догађаја од пре три века и коју деценију више, јер последице Велике сеобе они и данас носе, на својој кожи их осећају. Док је за остале Србе Велика сеоба део националне историје, за њих је жива стварност.

Од савремених српских писаца у Мађарској тему сеобе је први преточио у песму Стојан Вујичић у књизи Расточење (Нолит, Београд, 1972). Рођен 1933. године у свештеничкој породици у селу Помазу, надамак Сентандреје, он је од раног детињства слушао песме и приче које су на посредан или непосредан начин говориле о прошлости и судбини тог дела српског народа који, у све мањем броју, и данас живи у околини Сентандреје, Будима и Пеште. Касније је, током славистичких студија и вишедеценијског научног рада, продубио своје знање из историјске, црквене, књижевне, ликовне, музичке и опште народне прошлости и садашњости Срба у тим областима и постао можда најпозванији и најупућенији зналац свега што се тиче – симболично речено – српске Сентандреје. Ако пак погледамо Вујичића као песника, лако ћемо се сложити да најзначајније његове песме, најчешћи мотиви и најдубља надахнућа извиру из истих збивања, исте прошлости и исте судбине којих се и као научник дотичао. А сама Велика сеоба, њена трагика и траги-

ка њених последица, осипање, непрестано и неминовно осипање српског народа у тим крајевима заузимају централно место у целокупној Вујичићевој поезији.

У дијаспори се брже губи национално биће и што више протиче време, све више се смањује број народа. А што је мањи број, тим је убрзаније осипање. Вујичић нам ову чињеницу у песми На другој обали – реминисценцији на Растка Петровића – саопштава на крајње сажет, једноставан, па управо зато потресно упечатљив начин:

сажигу ми кандила сећања
милујем сетно занемеле звекире
кличе ми босиљак памћеник
одмиче доба
домиче коб

„Коб” би можда могла да буде кључна реч за разумевање Вујичићеве целокупне поезије. Други кључ је одмицање доба, у смислу „истиче нам време”. Овом првом песмом у збирци Расточење песник је дао основни тон целој књизи, и скоро би се могло рећи да нема стиха који измиче трагичном осећању да смо стигли до самог краја једног времена, до тачке после које се све губи, све нестаје. У песми Сан у камену он око себе види само „глухонемо напуштено гробље” где „изваљене леже скамењене душе”, док себе доживљава као залуталог, клецавог намерника испод чијих ногу се више клизи тло:

и ми крајпуташа мимоходећи
прилазимо и одлазимо
и све нам је у бесконачном пролазу
све у вечном доласку и одласку
незнано и бескрајно изгубљено
недужно и неизмерно благословено

Слично га осећање обузима и на гробу прадеда Ђуре где свој Закашњели епитаф претку, „змљодјелцу” и воденичару овако завршава, истакнуто, курзивом:

драги дједа
посље нас гробља ће остати празна
и звона ће се нијема клатити без клатна

Тмурни су и Ковински одломци где у петстолетној цркви „умире злато / сребро се у црнину завилало / камење је очи заклопило”, где „догоревалу устрептале свеће”, ликови су клонули а „херувими сустало опустише крила”. Могли бисмо цитирати целу збирку, у њој нећемо наћи ниједан ведрији епитет, ниједну мање мрачну слику. Вујичића не само црнина, и бела боја подсећа на пролазност:

пијемо вино црно као коб
кидамо погаче беле ишчезавајућих дана

Као и у овој Опроштајној песми, и у многим другима општа судбина се нераздвајно спаја са личном:

и нигде и куда
— — —
и све је изломљено у нама
прошло и будуће

Пролазност је судбина сваког човека, али кад неко око себе свакодневно доживљава опште осипање свога народа, нестајање оазе у којој је рођен, и сопствена пролазност му изгледа трагичнија, а помисао на њу несношљивија. Такво осећање зрачи из песама Трептај, У јединству с почетком и На домаку песме и глухоте у којој песник тумара следом „забасалих беспутних луталица предшественика” својих, али га пут води једино у крајње безнађе, у трагични песимизам:

У средишту, а рекао бих и у самом врху Вујичићевог песничког опуса стоји завршна поема збирке Песма Лазарица, то потресно поетско виђење Велике сеобе и „четрдесетодневног пртења” моштију кнеза Лазара од Раванице до Сентандреје. Безмеран бол што куља из скоро сваког стиха ове поеме проистиче из најтежих и најтрагичнијих догађаја српске историје од Косова до Велике сеобе са имплицитним наговештајем свега што се касније збивало. Безглавог кнеза несрећни Срби безглаво носе и спотичу се о сваки камен, сваки бусен што им историја подмеће. А за њихове сузе, за патње нема ни зрачка утехе, нема искупљења. Нема барем у овој песми без иједне ведрије слике, без иједног светлијег момента наше прошлости. У њој се спомину само несрећни, мрачни, трагични догађаји. Песника очигледно притишће сазнање да живи на измаку једног значајног периода српске историје, да је то живљење у најсевернијим крајевима докле је наш народ у свом тумарању доспео можда већ и приведено крају, а оно што још види око себе, то су само остаци остатака негдање славе, јалови изданци сасушеног стабла. А ако је цела поема тмурна, болна, песимистичка, крцата епитетима као „ојађен”, „горки”, „жалосна”, где је и небески свод „глухонем”, какав би могао да буде њен завршетак до безизгледан:

и лутање
сузоточивога кнеза
трајаће вечно
без смирења

Познавање српске историје, а посебно историје оних Срба који тристо па и знатно више година живе у тим северним областима – јер Велика сеоба 1690. била је само претпоследња у низу шестолетних иселавања и пресељавања – можда оправдава Вујичићев песнички и историјски, па и људски песимизам којим је прожета цела збирка Расточење, а посебно оне песме које су посредно или непосредно везане за Велику сеобу.

(Из књиге: „A végtelenség küszöbén”
Írások Vujicsics Sztoján emlékére
Будимпешта, 2012)

СТОЈАН Д. ВУЈИЧИЋ

Ковински одломци

умире злато
сребро се у црнину завилало
камење је очи заклопило

догоревалу устрептале свеће
сане и гине погубљено цвеће

клонули су ликови
немо запреше огњени точкови

херувими сустало опустише крила

ратници помирљиво приклонили главе
иконе су мачевима искидане
и огањ више не бљују аждаје

још витки лукови
упорно узносе
своје вековно време
и појање наше
растресено и болно јекне
и распрсне се
о фреске

Српски Ковин

МАРИЈЕТА ВУЈИЧИЋ

Одржавање успомене на Јакова Игњатовића у Мађарској после Другог светског рата

Поштоване даме и господо!

Захваљујем организаторима на позиву за учешће на овом свечаном скупу, а посебну захвалност желим да изразим за то што се даје простор „сећањима”. Надам се да ћу прилогом о сећањима на Јакова Игњатовића, свакако једног од најзнаменитијих Срба из Мађарске, подстаћи, такође, на сећања и на друге Србе који су дали допринос очувању културног идентитета ове заједнице у Мађарској. Његова сећања је један од основних задатака сваког народа да се избегну грешке прошлости, боље разуме садашњост и зрело промисли будућност.

Основна референца овог прилога је део стваралаштва и активности Стојана Вујичића, књижевника из Мађарске, рано преминулог дописног члана Српске академије наука и уметности, у вези с његовањем сећања на Јашу Игњатовића, али ћу за почетак само на кратко изнети нека лична сећања освежена позивом на учешће на овом скупу.

Почетак шездесетих година, породична посета Сентандреји, субота, спокојно рано послеподне. Недалеко од главног трга пролазимо поред лепе, али тада већ оронеле грађанске куће са малом терасом. Окружена цвећем и зеленилом, у бидермајер фотељи, седи стара дама и чита.

Била је то кућа породице Милутиновић, а две сестре, Јулка и Паула, рођене још у деветнаестом веку, често су читале на тој тераси. Толико често, да су их се и наредне генерације шаливо присећале по томе. Кажу да су, уколико их неко после учтивог поздрава још запита шта читају, театрално одговарале: „Читам Цара Душана!” и „А ја читам Јашу Игњатовића”.

Стара госпођица Паула је шездесетих већ живела сама, али је и тада на терасици седела са књигом у руци... да ли је читала Цара Душана или Јашу...?

Како каже Павле Софрић: „Лепи дани племенитог заноса прођоше.”

У то време (прва половина 1960-их) ни у будимпештанској Српскохрватској гимназији, где сам матурирала, па чак ни за време мојих студија на Факултету „Лоранд Етвеш” на славистичкој катедри, није било организованих подсећања на Јакова Игњатовића. За моју генерацију славни Сентандрејац био је сведен на обавезну лектуру.

Спомен плоча је на Јашину родну кућу у Сентандреји постављена после Другог светског рата, 8. децембра 1948. године, на иницијативу Одбора за историјске успомене и тек основаног Мађарско-југословенског друштва. Цитирала бих текст (који је иначе и на мађарском и на српском), да се објасни повод постављања спомен плоче: „У овој кући се родио... Јаков Игњатовић, књижевник српски. У време мађарске револуције 1848/1849 као верни син српскога народа, борио се с нама Мађарима за заједничке слободарске идеале. Против европске реакције спомен плочу диже Одбор за историјске успомене и Мађарско-југословенско друштво – 1948.”

Том приликом је на мађарском језику објављен роман „Васа Решпект” у преводу Золтана Чуке, а издавач је било Мађарско-југословенско друштво.

Већ наредне године Мађарска улази у тежак период политичких промена, што за деценију и више зауставља могућности културног зближавања са суседном Југославијом. Разумљиво је што у таквим, политички веома деликатним околностима, ни Мађари ни Срби интелектуалци у Мађарској нису могли замишљати озбиљније обележавања јубилеја и успомене на писца, осим што су скромно поставили свој венац на таблу – без иједне тројке.

А онда наступа период на који се односи грађа из заоставштине Стојана Вујичића, коју ћу вам

представити употпуњену личним сећањима на његове активности.

*

У Стојановој заоставштини налази се, између осталог, један исечак из београдске „Борбе” од 6. јула 1959. Кратак текст извештава овако: „Јуче је свечано обележена 70. годишњица смрти познатог српског књижевника Јаше Игњатовића који је рођен у овом месту. У сентандрејском музеју том приликом је отворена мала изложба која приказује дела Јакова Игњатовића и документа из времена када је писац похађао школу у свом родном месту. Изложбу је отворио мађарски књижевник Золтан Чука.”

О тој изложби налазимо сличну, скромну вест и у мађарској штампи, у журналу пештанске жупаније (Pest Megyei Hírlap), а беседа Золтана Чуке је објављена следећег дана у истим новинама. Није поменуто у тим вестима, но сада је прилика да се обелодани: у састављању материјала изложбе је учествовао тада млади књижевник Стојан Вујичић – за ову чињеницу знам од њега.

Као истраживачка тема Игњатовић се јавља код Стојана Вујичића 1970. године, када је у Зборнику Матице српске за књижевност и језик објавио сту-

дана раније. Несумњиво је да је детаљно планирао достојно и грандиозно обележавање јубилеја. Обезбедио је простор за репрезентативну изложбу „Сентандреја и српска књижевност” у музеју Ференци, као и свечану салу Мађарске академије наука за велико научно саветовање посвећено Игњатовићевом књижевном делу. У преписци се појављује и иницијатива за постављење пишчеве бисте у близини родне куће, али је то реализовано тек неколико година касније.

На организацији изложбе „Сентандреја и српска књижевност” сарађивали су Институт за књижевност Мађарске академије наука, Музеј књижевности „Петефи” из Будимпеште, као и Сентандрејски градски комитет, а приредио је Стојан Вујичић, научни сарадник Института за књижевност. Свечано је отворена 14. јула 1972. године, а том приликом је, поред аутора, говорио писац и преводилац Золтан Чука. Присутни су били и бројни гости из Београда, међу којима: академик Војислав Турић, потпредседник Српске академије наука и уметности, Немања Мађаревић, секретар САНУ и Иванка Веселинов из Матице српске (Нови Сад). Уз Јакова Игњатовића је приказана и делатност песника из Сентандреје из круга грађанског песништва, као што су Јован Авакумовић, Авакум Авакумовић (из 18. века) и Лаза Нешко (са почетка 19. века). Скоро истом мером је приказан и књижевни опус Јоакима Вујића, који је део свог живота провео у Сентандреји.

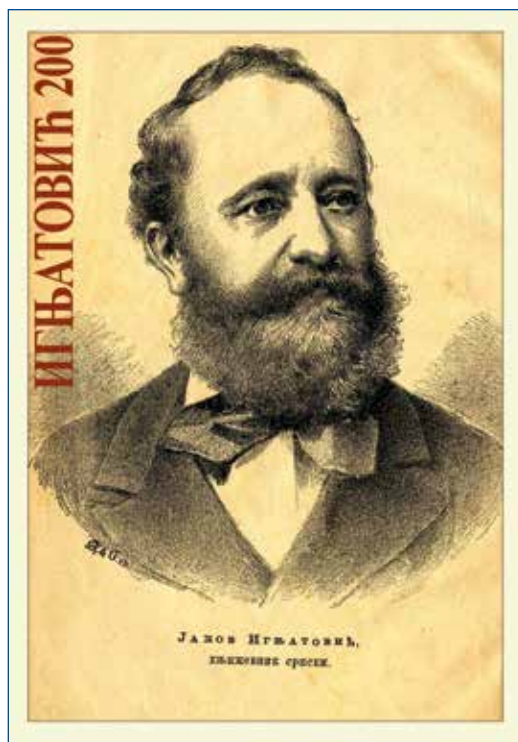
Радећи на изворима за ову тему било ми је дирљиво после толико година суочити се са брижљиво сачуваним двојезичним титловима изложених експоната из којих се јасно види колико је тема била богато илустрована: графикама, књигама, оригиналима и фотокопијама докумената, а добро памтим да је све те титлове Стојан радио неколико дана, уз свој цртеж музејске сале (нашла сам и тај цртеж), да би музеолошка презентација била што боља.

Педантан какав је био, Стојан је сачувао и позивницу (коју је такође он припремио) за дводневно научно саветовање, које је уследило на јесен те године, 31-ог октобра и 1-ог новембра, под насловом: „Југословенске-мађарске књижевне везе поводом 150. годишњице рођења Јакова Игњатовића и 200. годишњице рођења Јоакима Вујића”. Текст позивнице је на мађарском, на српском (ћирилицом) и латиницом. На омоту је портрет Јоакима Вујића, са друге стране Јакова Игњатовића и графика његове родне куће. Брошурица је превезана мађарском и југословенском тробојком.

Програм је такође прикључен уз позивницу, а израђен је до детаља: укључено је све свечаности, посете и шетње по Сентандреји изван предавања. Учесници су били бројни, уз десет познатих мађарских историчара књижевности, седам књижевника и научника из Југославије: Иштван Сели, Магдалена Веселиновић-Анђелић, Лука Дотлић, Јован Јерковић, Милорад Павић, Радомир Ивановић и Ксенија Орешковић.

Преписка сведочи да је у оквиру обележавања јубилеја било предвиђено и гостовање београдског Савременог позоришта у Будимпешти, захваљујући тада одличним билатералним позоришним везама, али због техничких разлога је овај план ипак остварен тек следеће, 1973. године. „Вечити младожења” у драматизацији Петра С. Петровића и у режији Александра Огњановића доживео је велики успех и код будимпештанске публике и код критике, а представа је скренула пажњу и на самог писца чија су дела тих година била већ доступна и у преводу, за мађарску публику.

Почетком марта месеца 1974. године Стојан Вујичић пише критику за културну рубрику мађарске дневне штампе „Непсабашаг” о Јашиним мемоарима на мађарском језику, под насловом: „Српска рапсодија”. Месец дана касније објавио

дију под насловом „Долазак Јакова Игњатовића у Будим 1850. године”.

У Стојановој заоставштини је и једна његова белешка, писана још на прастарој писаћој машини, коју је користио до почетка 60-их година, о немачком издању Јакова Игњатовића из 1866. године које се налази у будимпештанској градској библиотеци „Ервин Сабо”. Цитирам део те белешке: „Ради се о његовом познатом чланку »Србин и његова поезија«. По среди је краћи извод тога подужег чланка, који је судећи по свему сачинио сам аутор. Превод на немачки није његово дело, о томе не оставља сумње потпис неколико фуснота... Издање је специјално у Будимпешти штампано за Лужичке Србе...”. Следи опис књиге и неколико наслова као рекламе издавача. Рукопис чланка или студије у коме се наводи овај детаљ нисам нашла у овом делу заоставштине.

Године 1972. поводом 150 година од рођења Јакова Игњатовића уприличен је изузетан догађај. С колико посвећености га је Стојан Вујичић организовао, сведочи преписка са различитим институцијама и појединцима започета читаву годину

је свој прилог у „Народним новинама” (у Будимпешти) у серији „Почети проучавања говора Срба у Мађарској” – „Јаков Игњатовић о говору Сентандрејаца”.

Августа 1977. уследио је нови културни догађај који је подсетио на Јакова Игњатовића, о чему сведочи позивница са следећим текстом – цитирам: „Одељење за просвету Градског савета Сентандреје и Просветни центар и библиотека пештанске жупаније срдечно вас позивају 15. августа 1977. године на откривање споменика и књижевно вече у спомен српског књижевника Јакова Игњатовића... у 17 часова откривање споменика у порти Петро-Павловске цркве, пригодни говор држи Стојан Вујичић књижевник, научни сарадник Института за књижевност Мађарске академија наука, учествују Андраш Козак драмски уметник и Српско певачко друштво из Помаза...”

Књижевно вече у спомен Јакова Игњатовића организовано је у фоајеу Просветног центра и библиотеке Пештанске жупаније: уводни говор одржао је Золтан Чука, следио је клавирски рецитал знаменитих мађарских уметника, а дела српских композитора 19. века изводила је позната пијанисткиња. Програм је саставио Стојан Вујичић.

У Стојановој заоставштини налази се и писмо Ђорђа Лебовића уз драмски текст из 1981. године. Аутор овако дефинише свој текст: „Сентандрејска рапсодија – драмска партитура – заправо скуп одломака ставова, једне вишегласне, али јединствене драмске композиције, у два дела...”

Било је замишљено да се ово дело згодном приликом прикаже на мађарској сцени. Но, ова идеја се није остварила.

Наредних неколико година није било значајних јавних програма, али се одлично сећам да смо с писцима, пријатељима и гостима из Југославије, без обзира на прилике и датуме, приликом обилазак Сентандреје редовно полагали венце на спомен-плочу на Јашиној родној кући и код његове бисте.

Великим догађајем обележена је стота годишњица смрти Јакова Игњатовића, 1989. године: коначно је остварена одавно негована идеја Стојана Вујичића да покрене рад Задужбине Јакова

Игњатовића. (Оснивачко писмо је одобрено са датумом од 5-ог јула 1988. године.)

Из Статута Задужбине: „Српски интелектуалци из Мађарске – књижевници, научни и јавни посленици – заснивају »Задужбину Јакова Игњатовића« са седиштем у Будимпешти у циљу унапређења српске књижевности, неговања српске књижевне и уметничке баштине у Мађарској, као и унапређења српско-мађарских књижевних, уметничких, културних и духовних веза и сарадње.”

Од те године Задужбина 8. децембар посвећује усмени на Јакова Игњатовића.

Повеља Задужбине је графички обликована по Стојановој идеји, са портретом Јакова Игњатовића, а медаља је дело академског вајара и нашег присног пријатеља Небојше Митрића, као његов властити допринос остваривању циљева Задужбине.

Ова Задужбина је о стогодишњици смрти Јакова Игњатовића 5-ог јула 1989. године – доделила и прво признање – Повељу с медаљом – које ће се од следеће, 1990. године редовито додељивати на дан рођења писца, 8-ог децембра.

Прва Повеља с медаљом за књижевно дело додељена је Добрици Ћосићу, а предата му је у Београду. Такође је додељена и књижевном историчару Живојину Бошкову из Новог Сада. Повељу и медаљу Стојан Вујичић му је предао на свечаности у Матици српској, 5. јула 1989. године.

Посмртно су Повеље с медаљом додељене књижевницима Вељку Петровићу и Милану Кашанину, за њихов допринос савременом и целовитијем сагледавању дела Јакова Игњатовића и изучавању српске књижевне и уметничке баштине на тлу Мађарске.

Приликом свечаности на гробу Јакова Игњатовића на Успенском гробљу у Новом Саду Стојан Вујичић је одржао беседу, која је под насловом „На гробу Јакова Игњатовића – после сто година” потом објављена у „Раду Матице српске”.

И тако хронолошки стижемо до стоте годишњице смрти Јакова Игњатовића, која је обележена – после велике припреме – 7. и 8. децембра 1989. године, научним саветовањем и великим програмом у Будимпешти и Сентандреји.

Организатори научног саветовања су били, поред Задужбине, Мађарска академија наука и Савез књижевника Мађарске. Овим поводом је одржана и промоција јубиларног издања одабраних дела Јакова Игњатовића (у редакцији Живојина Бошкова).

У име САНУ догађајима је присуствовао Мирослав Пантић, из Института за књижевност Миодраг Матицки, а из Матице српске Божидар Ковачек и Мирослав Ранков. Од писаца су присуствовали Драгиша Живковић, Љубиша Јерemiћ и Јордан Даниловски. Сећам се да смо сви заједно – предавачи и бројна публика, дајући духовну димензију свечаном дану, отишли до споменика кнеза Лазара, који је, такође, рад вајара Небојше Митрића – у парку резиденције Епархије будимске, а шетњу по граду смо завршили код Јашине родне куће. После тога, истог дана предвече смо сви присуствовали свечаном парастосу у Пожаревачком храму.

Историјским следом стижемо до још једне тачке, 1998. године.

Ова година је била повод за сећање на 150. годишњицу мартовске мађарске револуције која је од изузетног историјског значаја у мађарској историји, као и за самог Игњатовића, па је актуелно сећање и на 50. годишњицу постављења спомен плоче на Јашиној кући.

Одлично се сећам да је комеморација била дирљива и интимна, уз учешће сентандрејског хора „Јавор”.

И на преласку у 21. век Задужбина је бржино обавља своју дужност. Стојанов се живот недуго потом завршио у Риму 2002. а међу онима који су га с поштовањем испратили били су оснивачи и чланови Задужбине.

Данас на чувању сећања на Јакова Игњатовића раде други, млађи људи, па тим новим генерацијама предајем ова своја сећања да их уграде у културу сећања на знамените Србе у Мађарској.

(Слово изговорено на међународном научном скупу поводом 200. годишњице рођења Јакова Игњатовића у организацији Српског института (Будимпешта) и Матице српске (Нови Сад), Свечана сала градске управе, Сентандреја, 7. децембар 2022.)

Песме о Сентандреји

МИРОСЛАВ АЛЕКСИЋ

Сентандреји

(О 200-годишњици рођења Јакова Игњатовића)

Ми же Сентандрејци, славни всјего свјета
И живили spolu на многаја љета.

Кипријан Рачанин, поет,
И онај Венцлович славни,
Игњатович Јаков, писац,
Врли мужи православни.

Данак по данак, дан по дан,
Сваким годом мање нас би,
Из наше миле вароши
У књиге се преселили.

Ал дични Вујичић, Стојан,
Из ближњег града Помаза,
Придржа свећу заветну,
Да нас још има показа.

Од града поста памјатник,
Златом рисана слика,
Слава у заборав мину
Ко онај Јашин Шамика.

Пирилицу плачу кише,
Луд ветар у гајде дува,
Иконе на небо лете,
Сам Господ их тамо чува.

Наша је химна молитва,
Речи су просте и јасне,
До краја света нек брују
Ко ове јесени касне:

*Ми же Сентандрејци, славни всјего свјета
И живили spolu на многаја љета.
Николај, Николај, Всјесвјатјјши помагај,
Всјесвјатјјши, Бог тја избрал от избраних.*

ПЕТАР МИЛОШЕВИЋ

Сентандрејски типик

С
нека буде
стварање и створеност
ствар и створ

С
нека буде
седми дан
савршеност
и свршеност
све и св.
Затим нека и небо
седам зеница има
Седам и цркава да буде
крстови као бодежи
увис зашиљени
небесима
очи да прободу
Да нас одонуд
неко једном
заиста сагледа

ВОЈИСЛАВ ГАЛИЋ

Поток Бучина (Сентандреја)

некада је био најбучнији у овом крају
из поштовања даривали га мостовима
од миља звали га Бучина

да им не рони стазе
и у подруме не завирује пролећем
када на леђа упрти планину

још се памти како је једном
понео кола и коње да се
и Дунав задивило

сада окован жедром безданом земљом
уморан лежи на сопственом дну

док стигне до града заборави своје име
прође неприметан и изгуби се у Дунаву

ВАСКО ПОПА

Сентандреја

Бежала си до краја вечности
Учинила још седам корака
Према северу

Извадила из рајске реке
Лобању свог имењака свеца
И на темену јој саградила
Седам сунцомаља

Запалила си испод кубета
Седам стараца хрстова
И прелила их вином

Ослободила из жара седам гугутки
Отпојала са њима седам вечерњи

Помирисала си цвет перунике
Затворила се у небеску круницу
И заћутала

ДР ПЕТАР МИЛОШЕВИЋ

Арсо Шошић (Помаз 1901–1931)

Мала рукописна свеска стихова Арсе Шошића чува се, ево, већ више од пола века код породице у Помазу. У јавности је тај наш песник потпуно непознат, о њему знају само рођаци и бивши, још живи пријатељи и познаници. Од њих сам добио основне податке о Арси Шошићу.

Рођен је у Помазу 1901. године; похађао је Вишу трговачку школу у Пешти, али због болести није могао да је заврши; неизлечиво болестан, последње године свог кратког живота провео је под старањем мајке у родном месту где га је 1931. године задесила рана смрт. Чини се, био је веома образован: говорио је стране језике, имао је богату збирку српских књига; у својој кући приређивао је марксистички кружок, свирао је виолину, читао је старословенски и бавио се писањем. Велика љубав му је била Милеса (која још и данас живи). Некадашњи познаници кажу да је мала свеска песама коју познајем само део његовог песничког стваралаштва, али за сада ништа друго није пронађено. Поред стихова на српском, Арсо Шошић је писао и објављивао чланке на мађарском језику: „Akik még nem láttak pengőt”, објављен у дневнику Pilis[hegy] vidéki hírek (1928.28.).

До сада једина пронађена свеска његових песама очигледно је коначни, чист препис стихова које садржи; нема у њој исправака, писана је уједначено,

исписаним, лепим рукописом. На првој страни свеске, као наслов пише »Дневник«, испод тога је мото: »Време лети, дани чезну (Као чунак мали) Ког низ воду тихо гоне (Ти немили вали)«. Песме и прозни записи подељени су у три групе: први део није датиран, други је из 1920. а трећи из 1921. године. Тематски, песме Арсе Шошића деле се у следеће групе: љубавне, дескриптивне, рефлексивне песме, песме о рату и песме о српском народу. Од два прозна записа један је заснован на љубавном мотиву, други говори о судбини Срба у туђини.

У целини поезија Арсе Шошића је меланхолична и тужна. У љубавним песмама он увек пева о несрећној или неоствареној љубави; у песмама о рату описује трагедије усред крвопролића и бесмислене смрти; у песмама о српском народу говори о тешком стању и неминовном ишчезавању своје народности у туђини; у рефлексивним песмама износи своје унутарње немире, клонућа и понекад предвиђа своју смрт. Једино у природи проналази утеху и спокој што се одражава у неким његовим дескриптивним песмама.

Судећи по овим песмама, Арсо Шошић је веома, изненађујући добро владао књижевним језиком, мада су му се местимице поткрали локални, дијалекатски облици. Користио је такве речи и изразе који у говору његовог завичаја нису у употреби (нпр. сужањ, јербо, прозбори, чунак), а исто тако прилично често користи такве граматичке облике који се у његовом крају не употребљавају (нарочито аорист, нпр. »баџи«, »кренух«, »мишљах«, »стаде«, затим стари облик генитива, нпр. »нема више срамна ропства«, и инверзију, нпр. »мрак се по малој простре соби«). Правопис му је углавном беспрекоран; само је понекад несигуран у интерпункцији, а у једној песми (Иванско цвеће) није доследан у употреби малих и великих слова на почетку стихова. (Пошто се песме Арсе Шошића овде обелодањују први пут, сматрао сам да их треба штампати потпуно у оригиналном облику, па нисам исправљао ни најочигледније језичке, правописне и типографске грешке).

У својим песмама Арсо Шошић користи традиционалне, добро познате и проверене, »најлакше« ритмичке облике, карактеристичне за нашу народну поезију и романтизам: десетерац, осмерац, шестерац, четварац. Понекад у једној песми повезује те форме (нпр. строфе: 8-4-8-4), други пут доследно спроводи исту схему, (нпр. десетерац у песми Две жртве). Занимљиво је да се служи и симетричним, мање коришћеним обликом десетерца (5-5, нпр. »У мрачној шуми – кроз густо грање«).

У већини својих песама Арсо Шошић је песнички говор преломио у строфе од 4 стиха (мада има изузетака). У том оквиру он обично римује 2 стиха (најчешће 2. и 4.), али понекад остварује компликованије, укрштено римовање (а-б-а-б). Његови сликови су већином правилни, има чак и правих

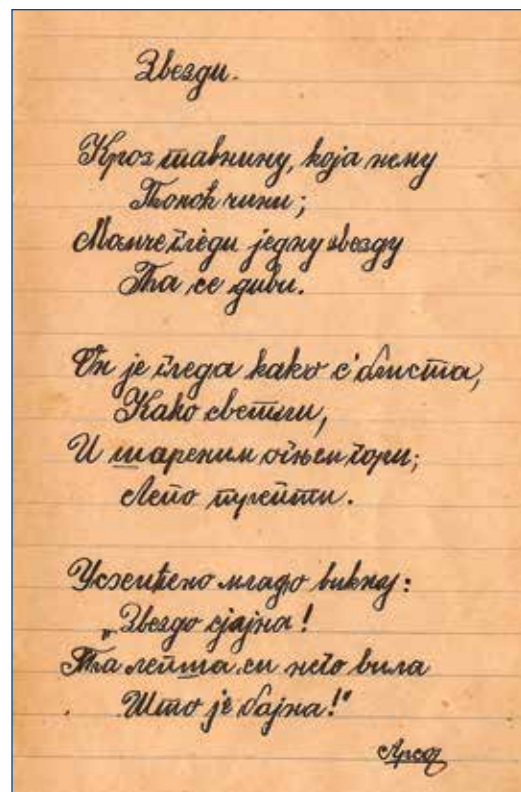
погодака (нпр. »влада – млада«, »поје – то је«), али веома често налазимо и асонанце, ретке у српској, а јако често у мађарској поезији, па вероватно на њен утицај (нпр. »беле – седе«, »знаду – пуцају«, »мома – одмах«, »пиља – мира«).

*

После основних информација, поставимо питање: Где је место поезије Арсе Шошића у токовима и раздобљима нашег песничтва? Ако гледамо из једног ширег аспекта, онда га видимо као песника који још и после првог пролома модернизма (Дучић, Ракић, Дис), и после другог таласа авангарде (Црњански), пева у духу и маниру националног романтизма (Бранко, Змај, Јакшић). Опет, дакле, »трагичност периферије«, као што је Милан Кашанин рекао за Јакова Игњатовића? Заосталост?

У неком погледу свакако, али с друге стране: поезија Арсе Шошића је веома актуелна за своје време. Њу »човек пева после рата« (Душан Васиљев), она је у тесном, вероватно и непосредном дослуху са Адијем (војска мртвих у песми Руже од крви, наслућивање своје смрти у песми Затворен прозор); она неувијено говори о судбини и перспективама српске народности у оном времену и простору у којем је настала. И то је оно што највише треба да жалимо: што поезија Арсе Шошића није добила публицитет у оном времену и простору из којег је израсла и којем је била заправо намењена. То ми, данас, већ не можемо надокнадити. Остаје нам само да забележимо и изнесемо пред јавност тај тренутак историје наше књижевности.

(Народни календар, Будимпешта, 1984)

АРСО ШОШИЋ

Иванско цвеће (Одломци)

Једнога јутра рано
– Иван-дан беше тада –
Одох на мило место,
код дивног водопада.

Шум воде, песма дивна,
Тужног славуја горе
Побуди у мом срцу
дивних тих мисли море.

А кад се после стиша
Бурно ми море ово,
подигох главу, ал ме
Чекаше чудо ново.

То беше дивна вила,
Какву ми срце тражи
Бадава, нема речи,
да јој опишем дражи.

*

Не знаш за тугу, јаде
који свет горче цео...
„Није свет“ – питах – „ово?“
„– Не, само његов део!“

Причаше мени дуго
Чак до мрклога мрака;
о свету другом, тужно
да чак и стена плака.

*

На глави њеној беше
Венац иванског цвета;

Она ме тад изведе
Из срећног оног света.

Прошло је много лета
бурних и срећних дана,
Позно сам много људи,
њиних врлина, мана.

*

Те осташ сам у граду
где живот бурно влада...
Ал силна туга цепа
Груди у мене млада.

*

Сад овде тужно седим
Свуд око мене цвеће...
Ал радост срце моје
Потражит' никад неће.

МИЛАН ДУЈМОВ

Канонска посета епископа Дионисија Поповића током 1805. и 1806.

Епископ Дионисије Поповић (1750–1828)

Епископ Дионисије Поповић, по рођењу Папазоглу, рођен је у Кожанима код Солуна 1750. године. Претпоставља се да је завршио неку од елитних теолошких школа Васеленске патријаршије. Извесно време био је мирски свештеник, а након упокојења његове супруге, замонашио се. Као млад човек хиротонисан је за епископа, али није добио епархију, него је био главни проповедник Цариградске патријаршије. Године 1784. наследио је старог и болесног митрополита београдског Јеремију. По доласку у Београд добро је научио српски језик. Када је дошло до избијања последњег Хабзбуршко-османског рата (1788–1791), он је још пре пада Београда пребегао у Црно-жуту царевину. Након што је емигрирао у Хабзбуршку монархију, Дионисије Папазоглу је 1791. године постао будимски епископ Карловачке митрополије. Тиме је митрополит Стефан Стратимировић изашао у сусрет препорукама аустријских војних власти да бивши београдски митрополит буде награђен за своје активности током последњег Аустријско-турског рата. За време свог боравка у Будиму, Дионисије Поповић је држао код себе учитеља Луку Милановића из Винковаца, плаћајући му по 10 форинти месечно за превођење како богословских, тако и својих рукописа на српски језик, који су остали у власништву епархијске библиотеке. У својој резиденцији отворио је и неку врсту богословског училишта, односно клерикалну школу ради подучавања будућег свештеничког кадра.

Током 1805. и 1806. године епископ Дионисије је извршио канонску посету у свим парохијама Будимске епархије и о томе оставио вредне записе у матичним књигама. Канонска посета или латински *saonica visitatio* означава посету, контролу појединих парохија од стране надлежног епархијског архијереја. Записи су бележени на латинском језику, а писао их је извесни Јован Буријан, секретар епископа Дионисија. Владика је ставио тек свој потпис на запис и то на латинском језику. На основу ових записа и наведених датума можемо реконструисати време и правац посете српског дијецезана. На основу ових података можемо закључити да је архијереј Дионисије у сва-

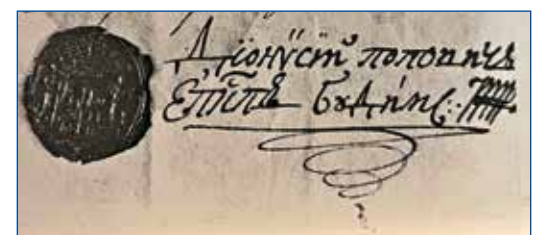
кој парохији провео барем један дан, односно у манастиру Грабовцу где је, највероватније, провео и више дана. Парохије Будимског протопопијата обишао је током лета и јесени 1805. године, а парохије Мохачког протопопијата током маја, јуна и јула 1806. године, и то у три етапе. Претпостављамо да је епископ путовао кочијама. Тада су путеви у Угарској били у веома лошем стању, па је владика Дионисије управо због тога за визитацију одабрао пролећно и летње годишње доба када су путеви били много проходнији. Први период канонске посете почиње 15. маја 1806. са посетом Медине, да би наставио пут за манастир Грабовац. Запис о посети манастиру датира од 19. маја исте године. Од 22. до маја узастопно посећује парохије око манастира Грабовца. Тако је између 22. и 25. маја обишао Рацкозар, Хидош, Рацмечку и Печвар. У Сигетвар стиже 27. маја и продужава свој пут у Шиклош, у којем борави 29. маја 1806. После краће паузе друга етапа канонске посете у Барањи наставља се посетом Качфале (Јагодњак) 3. јуна 1806, те се наставља посетом следећих парохија: Дарда (4. јун), Суљош (Кнежеви Виногради – 5. јун) Ивандарда (7. јун), Липова (9. јун), Бреме и Кишфалуба (Брањина, 10. јун), Мађарбоја (11. јун), Велики Будмир (12. јун), Борјад (13. јун), Титош (14. јун), Мајш (15. јун), Мохач (18. јун), Ланчуг (20. јун), Шумберак (21. јун) и Вемен (22. јун). Претпостављамо да је у истом периоду посетио и Болман, Моноштор (Бели Манастир), Бан (Поповац) и Шарок, али због недостатка матичних књига датум посете поменутих парохија није утврђен. У трећој етапи митроносни господар Дионисије 1. јула посећује Батосек.

По свему судећи после канонске посете епископа Дионисија парохијама широм Будимске епархије током 1805. и 1806. године уследиле су и извесне промене на челу појединих парохија. Међутим, пажљиво прегледавајући датуме посете појединим парохијама до неких промена је дошло већ и пре канонске посете. Тако је лако могуће да је епископ извршио контролу на лицу места о томе да ли су извршене промене биле корисне за одређене парохије, па тако и за целу епархију. У Адоњу већ током 1805. године уместо Дионисија Адамовића, јеромонаха грабовачког, постављен је свештеник Андрија Радановић. После посете архијереја Дионисија, свештеник Јован Симеоновић је из Ваца премештен у Збег, а на његово место постављен је Михаил Радмановић. Следеће 1806. године, вацку српску парохију преузима Јован Поповић, који је до тада био капелан у Пешти. Одмах после канонске посете на чело печварске парохије постављен је Никифор Сабадуш, пошто је дотадашњи парох Теодор Поповић преминуо јануара 1806. године. Григорије Ћосић, парох у Ивандарди, током 1806. премештен је у Бан (Поповац), а на његово место је постављен Матеј Парабак, дотадашњи капелан у Мајшу. И на челу хидошке парохије уочавамо промене. Тако 1806. године дотадашњи парох Петар Обрадовић прелази на новоосновану парохију у Рац-Гарчину, док је на његово место постављен Проклпије Станковић. Током исте године хидошку парохију преузима Сава Јоцковић. Уочљиво је именовање капелана, поготову у Барањи, али и на другим местима. Примера ради, у пештанској парохији Светог Великомученика Георгија владика Дионисије је још 1804. године увео функци-

ју капелана, па тако до 1807. године ређају се капелани попут Давида Марјановића, већ поменутог Јована Поповића, и Давида Ковачевића. Владика је већ од 1801. године у Табану постављао епископске капелане. Касније, од 1811. па све до 1848. постављао их је редовно, а потом узастопно. Будимски капелани су тек годину-две провели у поменутој парохији а потом су постављани за свештенике на чело појединих парохија, по потреби. Тако је Гаврил Арсић постављен на чело сигетварске парохије, Атанасије Остоић у Велики Кереш (Nagykőrös), а Георгије Марго на чело пештанске парохије Св. Георгија. Капелани су, уствари, помоћни пароси и као такви имали су благослов да врше богослужења и црквене обреде. Међутим, у црквено-правном погледу они нису били на челу парохије, него су били потчињени пароху, што ће рећи да нису били самостални. Било је подоста случајева да су синови појединих пароха били капелани, па су касније и наследили очеву парохију. Овакве случајеве бележимо у Вемену у случају свештеничке фамилије Јанковић, у Шумберку имамо Комадиновиће и Гојковиће, у Мајшу породицу Марјановић, у Батосеку и Титошу, односно у Липови чувену фамилију Мађаревића, у Рац-Аљмашу Цвеиће, у Моноштору (Бели Манастир) Кузмановиће, а у Шиклошу Адамовиће. Што се пак тиче шиклошке парохије интересантно је да је овде била капелана већ и у другој половини 18. века, пре доласка епископа Дионисија Поповића на чело Будимске епархије. Реч је о капеланима попут Јосифа Стефановића – Штибице, који ће доцније постати парох Николајевске цркве у Баји, Лазара Перенчевећа, потоњег пароха у Чипу, односно Василија Адамовића, који ће наследили шиклошку парохију од свог оца Јована Адамовића. Исто тако и у Кишфалуби (Брањина) имамо протопрезвитерске капелане за време окружног мохачког протопрезвитера Саве Косића. У периоду од 1794. па све до 1828. године имамо чак десет капелана узастопно.

Уочавајући постојећу ситуацију на подручју Будимске епархије, епископ Дионисије је основао парохију у Литоби, која је до тада била филијала Ланчуга. Рац-Гарчин је такође од 1806. године имао своју самосталну парохију. Мада је она била кратког века. Постојала је тек до 1823. године, иако су се матичне књиге и надале водиле заједно са шумберачком парохијом. Захваљујући епископу Дионисију, Рац-Мечка постаје самостална парохија још 1804. године, а овде се увде и засебне матичне књиге. Она је до тада била филијала Печвара. Године 1882. Рац-Мечка се поново спаја са печварском парохијом. Нажалост, парохија у Јаковали је крајем 18. века угашена, а храм Св. Георгија предаг је римокатолицима или је пак порушен. Према појединим изворима овај српски храм је био отет од православних Срба. Исто тако је укинута и капеланија у Лошонцу. Она је потом 1806. године, припојена као филијала парохије у Балашађармату.

Бивши београдски митрополит, касније будимски епископ, Дионисије Поповић, умро је 28. јануара (9. фебруара) 1828. у Будиму, а сахрањен је 1. (13.) фебруара у гробници будимске цркве. По свему судећи, владика Дионисије Поповић је први будимски епископ који је посетио све своје парохије, и да је о томе оставио запис у матрикулама. Промене на подручју Будимске епархије, које су уследиле за време столовања архијереја Дионисија, служиле су и те како на општу корист наше Цркве на овим северним просторима. ■

Печат и потпис владике Дионисија, 1799

ДРАГАН ЈАКОВЉЕВИЋ**Несводљиво**

Има самообмана
које ненадано,
наизглед непризване
провире
између тананих нити
човекове подсвести
и од тајанствених,
једва видљивих
и безобличних гостију
прерасту
у његову страст.

У невреме
своде несводљиво
и не маре
што остатке рачуна
подвлаче
земаљском пртом,
подложном
сваком губитку.

Ако већ морам,
преко те линије
не желим смеран,
нити бих могао
да са оне
друге стране,
овом чудесном свету
махнем руком
скрушеног бића.

Не очекуј
да ћу постојати
ако не живим,
нити да ћу знати,
не будем ли
сањао.

Освета мудрошћу

И твоје срце ће
можда
почети да крвари
и посрће
под сечивом неправде
и злих наума,
а да у видокругу
нећеш успети
да разазнаш
лица оних
који их шаљу.

Опасно је
и бесмислено
тада
бол и љутњу
показивати на лицу,
у речима
или делима.

Нека ти поглед
и тада остане
занесен
и благ,
а речи
овенчане лепотом
и узвишене.

Једино
освета мудрошћу
оправдава
твоје постојање
и чини га
смисленим.

Као мајушни облак,
у светлост
уздигнут.

ЈОВАНА ВЕЧИЋ**12 година**

Први час је лов на дивљач
Други је улепшавање жена

Трећи је љушћење поврћа
Четврти је пасти са дрвета
Пети је добра супруга
Шести је већ ручак
Седми је закаснио хлеб
Осми је вазектомија бика
Девети је вечерње пијанство и шамар
Десети је мамурлук
Једанаести је храна за тело
Дванаести је осам сати рада, осам месеци суше,
осам година гладовања

Јелена Будимска

Жена је у средини
Само она зна где јој је место
По цео дан седи и чека поруку
Већ се три пута опростила
Али увек се враћа
Можда ће је овај пут волети
Као што заслужује
Одере зеца
И конзумира унутрашње органе
Ситне душе
Купа се у крви, умаче лице у млеко
Али увек ће бити друга
Прво место припада глави куће

ДАВИД КЕЦМАН ДАКО**Који ни гробове не остављају**

говором матерњим издани,
три века уназад ходе.

– изгон то – веле – није,
иако све на изгон личи.

– повратак то је матици,
где прва млечна капља би!

тако говоре они са севера,
којима језик трне од мањине.

који ни гробове не остављају,
речима више не верују.

у камен гранични ужиљени,
у пртљак и свод и грумен родни.

и неће стати где им је речено,
већ тамо где се не стиже себе.

Камена река

Постоји.
Сваки камен јој извор.

Тече,
као и све друге реке.

Куда мора,
куд је висина гони.

Од свих других се разликује,
па многи мисле да и није река.

Многи не верују
име да има.

Корита нема,
Обале нема,
ушћа нема.

Само камење у њој
не тоне.

А тече.

Све што постоји
само једном у њу зарони
и никад је више
препознати
не може.

РАДИВОЈ ГАЛИЋ**Слушај**

Слушај, како дани пролазе,
страшном буком парајућ тишину
и хулећи Бога...
Слушај, шта ти они говоре,
док ти дани непрестано пролазе.
Ти само памти лепе тренутке...
Не знаш ко си,
само бринеш да ти дани
без трага не одлазе,
а они иду, да се са вечношћу стопе,
дуг је пут...
мислиш да нећеш стићи,
али већ је близу-
пакао или рај...

Слушај, како дани пролазе,
страшном псовком хулећи Бога...
слушај (чуј) шта ти они говоре...
пакао, или рај...

ЗОРАН МЕСЕЛЦИЈА**Босонога**

Док босонога шеташ
под звезданим небом
слободно и неспутано
без сенке која те прати

Дивљина ти у зеницама,
а стопе не остављају траг онима
који душу твоју траже

Непознати мириси
кидају ноздрве
док те ноге воде
у неистражено
далеко од судбине
која ти је проречена
и сад знаш, да...

...остаћеш сама,
несхваћена од свих
који живе своје животе
спутано и у оковима
са сенком својом,
која их прати

ЂОРЂЕ НЕШИЋ**Јаков**

У Даљ кад стигох, снажну још имадох мускулу,
а већ сам био мађарон, шпијун и издајца.

На газдашаг се склоних, виноград зван
Тускулум,
где ревно слагам приче, карактере и лица.

Из главе ми искачу калфе, фрајле и жбири,
из гардеробе свако своју маску узима

и на пренумеранте се комедија шири
ко онда кад сам вино продао Французима.

Сам сам одувек био, и у Револуцији,
тврдоглав и задрт, несклон сам еволуцији.

Немамо увек избор, него смо често бирани.
Слободан као писац, а у друштвеном решту,

гледам лађе што плове за Сентандреју и Пешту,
с искуством да спомен и мисао су тирани.

СОФИЈА КАПЛАН БИРО

О историји културног удружења „Зора” у Будиму

Тамбурашко женско одељење Српске будимске певачке дружине „Зора”, у порти Српског катедралног храма у Будиму, 24. јуна 1904. године.

Удружење „Зора” је основано 1897. године у тада већ уједињеном главном граду, у Будимпешти. У том периоду постојало је већ више српских удружења у мађарској престоници, као, на пример, културно удружење „Слога” или раније основано омладинско удружење „Преодница” која је почела свој рад у Текелијануму 1861. године. Нешто касније, 1880. године, основана је и омладинска дружина под називом „Коло младих Срба”. Током истраживања више сам се фокусирао на делатност удружења „Зора”, те сам проучавала изворе који више говоре о његовој активности. Међутим, ипак сматрам важним да се у будућности анализира заједнички рад као и међусобни однос српских организација у Будиму и Пешти.

У „Службеном листу града Будимпеште” 4. децембра 1898. године објављено је да је „Министарство унутрашњих послова Мађарске Краљевине под бројем 107.705, дало презентацијску клаузулу за статут удружења Будимског српског удружења „Зора.” На основу поменутог извора, претпостављамо да је удружење тек тада почело званично да функционише, мада је према научној литератури удружење основано још 1897. године.

Немамо довољно информација о томе како и на чију иницијативу је формирано ово удружење, али су у Бечу и Темишвару већ постојала удружења са истим називом. Према томе, поставља се питање да ли је по узору на те организације основана и будимска „Зора”? Такође се поставља питање, да ли су, и у каквој мери се поменута удружења утицала једна на другу. Одговори на ова постављена питања могу се добити само даљим истраживањем. Стога сматрам важним да се у будућности још детаљније истражи мрежа српских организација у целој Аустро-Угарској.

Према досадашњим резултатима истраживања можемо приметити да ни један члан „Зоре” није рођен у граду у којем је удружење основано, али су сви боравили више година у Будиму или у Пешти. О томе нам говоре и подаци црквених матичних књига венчаних и крштених. Знамо да се од девет чланова, пет венчало са Српкињама рођеним у Будиму или у Пешти. Након склапања брака сви су остали по неколико година у престоници – о чему говори и рубрика за место становања у матичним изворима.

Током истраживања занимала ме је и територијална локација чланова удружења, односно у ком делу града су живеле поменуте особе. Поједине породице су се током свог боравка у граду селиле од једног до другог места унутар вароши, али се добро види из приказаних података да су чланови удружења становали у тзв. „српским окрузима”, тј. у деловима града где је живела већа српска популација.

Захваљујући једној фотографији из 1904. године знамо да је удружење имало и женско одељење, али за сада немамо довољно информација о томе када је оно формирано и ко су били чланови. Такође, немамо довољно података о томе колико је чланова удружење укупно имало током свог постојања. Истовремено, наведени подаци указују на то да је састав удружења био врло мешовит, и да су чланови припадали различитом економском и друштвеном слоју.

Што се тиче друштвених мрежа унутар удружења, интересантно је да су понеки чланови били у вези и у приватном животу, о чему нам поново говоре подаци из матичних књига. На основу тих записа знамо да је учитељ Светозар Радашин био кум на венчању Роберта Шульца и Олге Крстић. Такође постоји податак о томе да је Ђорђе Митровић,

који је такође био члан управе „Зоре”, био кум заједно са Робертом Шулцом на венчању Милана Танацковића и Терезе Херцмановски, 1907. године. На венчању заменика одбора поменутог удружења, Мирослава (Мирка) Савића, поново је кумовао Роберт Шулец. А као додатну информацију, из крштеница знамо да су кумови деце Светозара Радашина као и Јована Крњча били Милан Харминц, чувени архитекта и његова супруга Ана.

На основу приказаних података можемо видети да је састав чланова удружења „Зоре” био веома шаролик, не само у погледу родбинских веза, већ и по занимању и друштвеном статусу. Представљањем историјата структуре удружења стекли смо увид у унутрашње процесе који могу бити корисни и могу допринети лакшем разумевању историјата и развоја поменуте организације, а са друге стране могу указати на структуру и на факторе формирања друштвених организација како у прошлости, тако и данас.

О делатности удружења, поред писаних извора, говоре и симболи које је удружење користило. У књизи Данила Урошевића постоји фотографија о томе како је изгледала некадашња значка „Зоре”. На њој има више симбола који су лако препознатљиви и без посебне упућености у хералдику: изнад горњег натписа видимо облик излазећег сунца који јасно упућује на назив удружења, а уједно може да буде и симбол светлости, живота или слободе. Затим, у центру значке стоји једна лира или неки други жичани инструмент, који је уоквирен лоровим венцем. Лоров венац се користи као симбол вечности или бесмртности, а представља још и победу а такође и мир, док је лира симбол знања, али може бити и симбол поезије или музике. На основу ових визуелних информација можемо закључити да је реч о српском удружењу у Будиму (о томе нам говори други натпис на значки), које је основано 1897. године, и чија је делатност уско повезана са науком, књижевношћу и музиком.

У штампаним изворима који су прегледани и коришћени током нашег истраживања, удружење „Зора” се помиње под следећим називима: певачко друштво, српска будимска певачка дружина, будимско срп. прав. црквено певачко друштво и томе слично. На основу ових назива, могли бисмо помислити да је реч тек о музичко-певачкој организацији. Међутим, у литератури се помиње да је удружење поред свог мешовитог хора имало и тамбурашко одељење, позоришну групу и библиотеку. О позоришној активности за сада немамо довољно информација, али о музичкој, односно певачкој делатности постоји више података.

Друштво „Зора” је редовно приређивало разне забаве и игранке у Будимпешти на којима је наступало мешовити хор друштва, често уз пратњу тамбурашког оркестра наведеног удружења. О

овим приликама је извештавала и савремена српска и мађарска штампа. Од тих огласа изабрала сам неколико примера. На основу новинских извештаја можемо уочити да је удружење одржавало концерте на репрезентативним местима у Будимпешти, као што су будимска „Грађанска касина” или Хотел „Ројал” у Пешти. Даље читајући новинске чланке, можемо видети да је певачко друштво „Зора” учествовало и на црквеним приредбама, држало је забавне програме, концерте и музичке вечери са игранкама.

О томе нам сведочи и новински чланак из листа „Pesti Hírlap” („Пештански весник”), који је објављен 2. марта 1902. године: „Српско будимско удружење »Зора« у сали „Грађанске касине” у Кристинаварошу ове суботе је организовало „Село” (музичко вече) са плесном забавом. На веселу су били присутни припадници и угледни чланови будимпештанске српске заједнице: Барјактаровић, српски конзул са супругом, Ђура Ђурковић са супругом, Тодор Тот, министарски саветник са супругом, Павле Јовановић председник црквене општине са својом супругом, Кардашевић, јереј руски, Колумбов, ђакон руски, др Лазар Ненадовић и Милан Харминц, главни организатори, парох Чампраг, др Димитријевић, Поповић и Вујновић, лекар Мартиновски, Александар Богдановић са супругом, Табаковић, министарски секретар са својом супругом, капетан Венечки, Лаза Христић, Иван Тимко и његова супруга, Тодор Стојковић са супругом, Лаза Богосављевић у пратњи своје супруге, Никола Михајловић са супругом итд. Концерт је започео у 8 часова увече, након чега су љубитељи уметности одиграли једночинку на српском језику, а затим је започела игранка са колом и чардашом.”

Даље анализирајући новинске чланке, видимо да је музичко-певачка активност удружења била усмерена и у добротворне сврхе. Тако на пример у дневном листу „Magyarország” („Мађарска”) из 1905. године, пише да је удружење организовало музичко вече у знак подршке својој библиотеци и изградњи српске школе у Чобанцу. Док је 1911. године удружење „Зора” било једно од главних иницијатора преноса посмртних остатака српског композитора Корнелија Станковића са српског гробља у будимском Табану у Фаркашретско гробље, као и обнове његовог споменика.

Данило Урошевић у свом издању „Чаробни будимски Табан” пише да је „Зора” последњу забаву са игранком одржала 8. јануара 1912. године у просторијама „Будимске варошке Редуте” („Budai Vigadó”) на Корвиновом тргу. Он се позива на овај датум као да је те године удружење престало функционисати. Међутим, у листу „Њива” из 1915. године пише да је поводом прославе имендана краља Франца Јосифа у будимској српској православној цркви служена свечана литургија, на којем је појала црквена певачка дружина „Зора”. Иако се ова два датума не поклапају, досадашњи резултати истраживања указују на то да је удружење било активно све до средине 1910-их година. ■

Значка Будимског српског удружења „Зора”

Текелијанумске анегдоте

Афера с Калвиновог трга

Никији Модошу и његовом друштву прохтело се једне ноћи да мењају локал, да пређу у пивницу у великој тржници. Требало је прећи преко Калвиновог трга, недалеко од Музеја, на коме је била велика фонтана. У поноћном часу трг је био пуст, фонтана је изазовно жуборила, летња ноћ топла и тако смислише да у пивницу сви уђу бо-соноги и опраних ногу у фонтани. Но, искрсну полицајац с којим поче гласна препирка. Бука је привукла још двојицу полицајаца, који су строго захтевали разлаз. Да би изврдали прекршај, ноћници почеше да нападају полицајце да су их узели на зуб јер су Срби, мањина обесправљена и угњетена. Овакав непримерен политички противнапад наљутио је с правом полицајце и они почеше да бележе имена и адресе прекршилаца, јер било их је превише да би их на лицу места прихапсили. Сутрадан, на датим адресама није се нашао ниједан од изгредника. Полицијски инспектор се досетио да посети Стеву В. Поповића – знало се где већина српских студената станује. Запитали су га да ли му је познато које од записаних имена. Учтиво, прикривајући смех, Чика Степа им је рекао да их зна све – Вука Караџића, Бранка Радичевића, Ђуру Јакшића, Богобоја Атанацковића, Миту Поповића, Милована Видаковића, Јашу Игњатовића, Доситеја Обрадовића, али да су то давно умрли истакнути српски пи-сци, свакако недужни у афери с Калвиновог трга.

Забринутост Чика Стеве В. Поповића

Велика искушења за текелијанце била је друга страна њихове улице Зеленог дрвета с Мичековом кафаном, Швеновом крчком и Шолцовом пивницом и са другим билијарским и карташким окршајима у њима. Веселих ноћи бивало је и у Текелијануму.

Певање уз тамбуре знало се рити до околних улица на велику забринутост Чика Стевину који је текелијанце упозоравао да се клоне буке, јер, како је говорио, Текелијанум је „кућа од стакла“ у коју се с подозрењем завирује јер се по Пешти шушкало да је то легло сепаратистичке пропаганде и панславизма.

Текелијанумске композиције

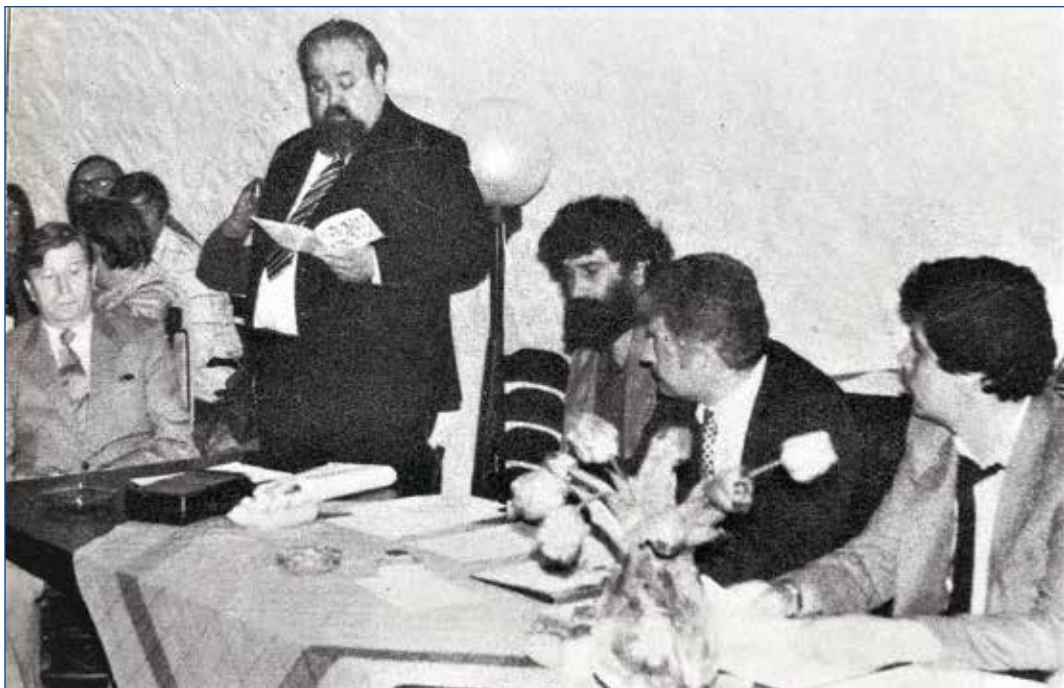
Текелијанум је био и место музицирања. Готово сви били су чланови хора који је водио полупитомац Исидор Бајић, доцније познати наш композитор. Своје прве композиције написао је у Текелијануму. Уз њега је, као нека врста подстрекача, био Петар Пеца Стојковић, текелијанац правник, који му је потурао своје родољубиве стихове да их углазби. Тако је настала много певана песма српско-буњевачке слоге: „Што нас, браћо, вера дели, ништ' не чини, ништ' не чини“, а и песма намењена за химну пештанском српском занатлијском певачком друштву „Слога“, а певана на омладинским скуповима нарочито у Текелијануму:

„Загрљени слогом братском
Поведимо коло ново!
Доста беше свађе клете
Што је Србу ђаво сково!“

Божидар Ковачек

(Из књиге „Текелијанумске историје XIX века“)

Човек живи док постоји сећање на њега...

Љубомир Јастић, Стојан Д. Вујичић, Петар Милошевић, Марко Декић, Радован М. Филаковић

Кажу, човек живи док постоји сећање на њега. Прелиставајући старе, пожутеле Народне календаре, издања некадашњег Демократског савеза Јужних Словена у Мађарској, наишао сам на једну позивницу на којој је писало следеће: „Срдачно Вас позивамо на књижевно вече На домаку песме и глухоте које се приређује поводом тридесет година књижевног рада и педесетог рођендана С т о ј а н а В у ј и ч и ћ а 21-ог априла 1983. године, у четвртак у 18.30 часова у Клубу Сентандрејске Галерије (Трг Маркса 20.)“.

Организатори су, како сазнајемо, били Просветни центар и библиотека Пештанске жупаније, Савез књижевника Мађарске, Клуб Срба, Хрвата и Словенаца у Будимпешти, и Српски клуб у Помазу.

Позивницу је украшавао портрет Стојана Вујичића, графика Буле Хорњанског из 1964. године.

Ја сам тада управо био студент друге године на групи Југословенске књижевности и српскохрватски језик Филозофског факултета у Новом Саду, па тако нисам био у прилици да лично присуствујем овом важном јубилеју.

Прошло је нешто више од четири деценије од како се овај знаменити догађај збио у Сентандреји. Тог 21. априла окупила се тадашња наша српска, хрватска и словеначка интелигенција у Сентандрејској галерији да на достојан начин прослави педесети рођендан књижевника Стојана Д. Вујичића. Према фотографијама, које су се нашле на страницама Народне календара за 1984. годину, тог пролећног предвечерја окупио се знатан број поштовалаца Вујичићевог литерарног стваралаштва.

Увек прецизан и педантан слављеник саставио је богат програм за љубитеље књижевности. Читани су стихови и делови прозе Стојана Вујичића, Растка Петровића, Васка Попе, Арсенија Чарнојевића, Јована Христића, Растка Петровића, Густава Крклеца Тодора Маножловића, Ивана В. Лапића, Иве Андрића, Добрице Ћосића, Милана Кашанина, те песме мађарских песника Јаноша Пилинског и Шандора Вереша у преводу Стојана Д. Вујичића. Публика је могла да ужива у одломцима из писама Милоша Црњанског, Иве Андрића, Добрице Ћосића, Мирослава Крлеже и Милана Кашанина, упућених Стојана Вујичићу. Те вечери нису могли изостати ни тонски записи Милоша Црњанског „О тумачењу песника и поезије“, као и одломак из романа Добрице Ћосића „Корени“ у извођењу драмског уметника Љубе Тадића.

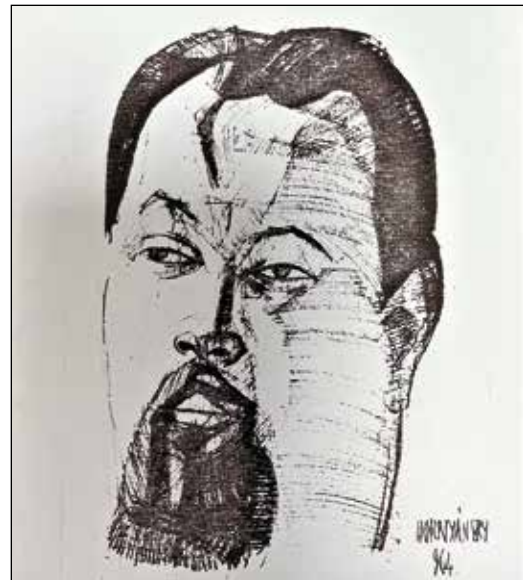
Текстове су читали Стојан Д. Вујичић, Марко Декић, Петар Милошевић и Радован М. Филаковић.

На папиру розе боје наведено је и то да је уводни есеј под називом „Рокови“ прочитао сам аутор тог написа – Петар Милошевић. Све до данашњег дана нема исцрпнијег приказа поезије Стојана Вујичића од оног подужега Милошевићевог чланка који је објављен у новембарском броју „Невена“ давне 1983. године, под насловом „Песништво Стојана Вујичића“.

Из те веома квалитетне стручне студије овом приликом доносимо следеће фрагменте: „Из биографије Стојана Вујичића – који је ове године напунио педесету годину живота и трећу деценију књижевног рада – за ову прилику издвајам податак да је он песме почео да објављује крајем 1960-их година, после деценије и по књижевноисторијарске и преводилачке активности, ближе свом четрдесетом него тридесетом рођендану, дакле релативно касно. (...) Наведени подаци су двократно значајни, речити су како у биографском тако и у књижевноисторијском погледу. Из биографског аспекта очигледна је чињеница да је Стојан Вујичић пропевао у својим зрелим годинама, као искусни истраживач историје књижевности, преводилац и литерарни посредник. Ова чињеница сада ме не води у даља размишљања осим до констатације да су занатска зрелост, искусност, упућеност у струку и ерудиција од главних, упадљивих одлика Вујичићеве поезије.“

Да се не заборави...

Д. Дујмов

Стојан Д. Вујичић, графика Буле Хорњанског

Приказ песничке збирке „Немири и спокоји” Николе Ластиха

Никола Ластих: „Немири и спокоји”, Задужбина Јакова Игњатовића и Српска народносна самоуправа у Ержебетварошу, Будимпешта, 2022.

Никола Ластих, аутор песничке збирке „Немири и спокоји”, одавно је познат на културној, односно књижевној сцени Срба у Мађарској. Уколико се кратко задржимо на његовој биографији и размотримо чињеницу да је аутор и универзитетски професор који се бави управо књижевношћу, отвара нам се неколико питања важних за разумевање ове поезије – како пише „учени” песник, такозвани роета doctus, за кога пише и кога доживљава као своје књижевне узор. Такође, која књижевна форма му највише прија, односно којој песничкој традицији припада.

Како бисмо нашли евентуалне одговоре на нека од наведених питања, обратимо пажњу на песму са почетка збирке – „Арс поетика”. Сам аутор, бирајући управо овај наслов, врло директно упућује да је реч о извесном „огољавању”, односно „откривању” свега онога што би било важно за настанак уметничког дела. У овом случају, песма се рађа сама из себе, „бори се” и „пробија”, као и сам живот, како би најзад речи нанизане једне до других постале нешто есенцијално, нешто што лирског субјекта може да вине до звезда да би га, на самом крају, пољупцем одвело у смрт. Сама форма додатно доприноси семантици, те одустајање било којих правописних и граматичких норми, одсуство риме и појава строфонда, упућује на слободу и неоптерећеност коју стварање само по себи има. У том смислу, питање форме није тако једноставно јер је реч о аутору који иде у корак са модерним књижевним тенденцијама – поред песама које су написане у слободном стиху, постоје и прозаичне песме, али и низ прелазних форми и хибридних жанрова. Такође, постоје и песме са следећим насловима као што су „Песма”, „Синтагма”, „Загонетка” или

„Епитаф” где се читалац већ на почетку ставља пред одређени хоризонт очекивања у смислу жанра који се даљим текстом потврђује или оповргава. Овакви поступци нас упућују и на песму „Песма о песми и песнику” у којој, не само да се јавља лирско ја, већ имамо и извесну метапозицију која додатно проблематизује само читање, тј. интерпретацију јер читава песма постаје нека врста лирског дијалога између песничког ја и песника. У том „разговору” песничко ја поставља низ реторичких питања и тиме открива како и из којих потреба настаје песма. Да је реч о изузетно комплексном уметничком делу, видимо и из низа интертекстуалних веза. Са једне стране, присутне су различите библијске реминесценције, као и ослањање на античку традицију, док, са друге стране, постоји низ цитата, углавном без навода, који додатно усложњавају и обогаћују књижевни текст. Посебно се издвајају интертекстуалне везе, тј. цитати из Андрићевих и Његошевих дела, који својим значењем, уз нову уметничку обраду у постмодернистичком духу, дају на слојевитости и дубини ове песничке збирке. У том контексту, треба напоменути и да су стил и језик песама спој традиционалног и архаичног са савременим и новим, тако да су ове песме нека врста „моста” између више различитих култура што омогућава песнику да „пева” о универзалним темама као што су љубав, човек, стварање, живот и смрт узимајући у обзир широко књижевно искуство. Поред наведених књижевних узора, уочавамо и низ других, али посебно место ћемо свакако дати Бранку Миљковићу чија филозофија и доминантни симбол ватре заузимају значајно место у другом делу збирке.

На самом крају, али не и у последњем реду, поменућемо песму „Немири и спокоји” која би, с обзиром на свој наслов, требало да буде једна од најважнијих у „откривању” ове збирке. Наиме, читајући ту песму, читалац заиста може да примети расположеност, односно подељеност која

влада у универзуму, у макрокосмосу и како се тај исти двојни принцип преноси на човека и његов свет. Ваздух и вода, огањ и земља, светлост и тама, живот и смрт и на крају – немири и спокоји – чине човеково биће, чине песника који управо у расцепу свог бића проналази инспирацију и ствара песму.

Невена Богичевић

Самостална збирка песама за децу Драгане Меселције

Драгана Меселција: „Све се само дешава”, збирка песама за најмлађе, ЗиД Студио, Будимпешта, 2023

Последњи српски песник из Мађарске који је писао песме за децу био је сантовачки парох Љубинко Галић (1922-1983). Колико нам је познато, осим њега нико други није запловио водама дечје поезије на овим нашим северним просторима. О негдашњем присуству стихова за најмлађе, писаним на српском или хрватском језику у другој половини 20. века, потврђује и антологија песама под насловом „Сунчана поља”, која је објављена давне 1980. године у Будимпешти.

У поменутом заједничком издању нашли су се стихови два хрватска и једног српског песника из Мађарске: Марка Декића, Стипана Блажетића и Љубинка Галића. Искрено речено, од упокојења Љубинка Галића, учинило нам се као да је дечја поезија писана на српском језику потпуно ишчезла са нашег поднебља. Но, срећом, почетком ове године објављена је самостална збирка Драгане Меселције под насловом „Све се само дешава”, у којој су искључиво заступљене песме за децу. Њена књига намењена је најмлађима, управо онако како то стоји и у поднаслову: „збирка песама за најмлађе”. Ваља нам признати да је ово издање, у ствари, прва самостална збирка дечје поезије која је настала на српском језику у Мађарској од распада Аустроугарске монархије. То ће, верујемо, једнога дана бити занимљив податак за будуће истраживаче повести српске књижевности стваране на тлу данашње Мађарске. Драгана Меселција замало четврт века живи и ради у Будимпешти као педагог и новинар. Писањем поезије почела се бавити одавно. Песникиња је о свом начину писања стихова у једном интервјуу рекла

следеће: „Ја сам од оних којима стално навиру неке идеје (и дању и ноћу), и неке мисли водиле, око којих се онда исплету и песме. Понекад у цевима гардеробе, коју сам одавно носила, пронађем по коју песму, на коју потпуно заборавим. Пишем код куће, у јавном превозу, на улици... Где год да се нађем.”

Перо Зубац, уважени новосадски песник, у својој рецензији о поезији Драгане Меселције, између осталог, написао је и следеће: „...ради се о књизи новог песника али зрелој и оригиналној, слојевитој и својевитој, ни налик другим књигама из наших лектира, а ослоњена на најлепше традиције нашег песništва за децу, змајевску маштовитост и игравост и радовићевску духовитост. Да би песма за децу, посебно за малу децу, имала разлога да постоји, требало би да буде маштовита, једноставна, сликовита, кратка, музикална и лака за учење напамет. Ове песме су, углавном, оствариле те захтеве такозване узорне песме за децу.”

Збирку „Све се само дешава” могли бисмо да поделимо на два дела. У првом делу налазе се песме надахнуте дечјим светом, дечјом маштом, дечјим језиком. Оне су често прожете благим хумором и занимљивим отисцима по много чему јединствене дечје душе. У том првом делу има и „искуствених” песама, како их назива сама песникиња, „...у којима су забележене неке сцене из одрастања моје деце”, вели Драгана Меселција.

У другом делу, могли бисмо рећи, имамо једну дивну шетњу по зоолошком врту. Овде се нижу веома успеле песме о животињама. Животиње су, дакако, приказане из дечје перспективе. Наиме, у песмама се увек описују животиње у некој занимљивој ситуацији, чиме ауторка разбукутава дечју машту. Тако на пример лав губи свој престо

чим се појави лавица „краљица”, медвед „лежи потрбушке” и сања слатке крушке, „жирафа је тужна” пошто мисли да је ружна, пуж, пак, који је „створен да споро иде” жели само „да га сви виде”.

Самостална збирка песама за децу Драгане Меселције завређује да се нађе на полицама свих наших породица у Мађарској, па и много шире.

Д. Д.

МИТАР МИРКО КРКЕЉИЋ

Бучура (Одломци)

Крај службе, отац Димитрије говори:

И драга браћо и сестре, мили мештани, дозволите ми да Вам овом свечаном приликом саопштим две лепе вести! Прво, као што сте видели, служио је свету литургију са мном заједно наш драги новодошли ђакон Пера.

Ђакон: Петар.

Отац Димитрије: Да, ђакон Петар! Примите га од срца у село, помозите му да се снађе међу нама.

Док говори Милка одмерава погледом ђакона, смешка му се.

Милка: Ја бих радо повела господина ђакона у шетњу да му покажем село.

Отац Димитрије: Одлично, увек ме обрадује, кад се докаже, да смо поштено, уз Божју помоћ васпитали млади свет, јел' тако Славко?

Славко: *(Узбуђено и поносно)* Истина! Амин!

Меланија: *(Тихо, шапуће)* Ва'да сам и ја ту била.

Отац Димитрије: А сад пођите у миру драга браћо и сестре, Бог Вам помогао!

Сви: Амин.

Мрак: Сви излазе осим два свештеника, који почињу да пакују реквизите сцене и разговарају.

Отац Димитрије *(нежно):* Драго ми је што сте ту Перо!

Ђакон: Петар.

Отац Димитрије: Перо, сигуран сам да ћете врло брзо да се навикнете ту у нашем селу. Када сам стигао овде, пре тридесет година, прво ми је било јако чудно све. Колико мало људи, а колико разних ђуди. Човек, када се нађе у непознатој средини, склон је, у почетку, да све људе око себе види врло сличнима. Знаш, као Кинезе.

Ђакон: И ја мислим да ћу лако да се навикнем. Добро су ме научили на Православном богословском факултету Универзитета у Београду.

Отац Димитрије: Драги мој брате... Богословија нас учи, да на најбољи начин будемо пастири оног места, где смо смештени. Једно је, кад идеш од места до места, а друго, када на истом месту остајеш тридесет година.

Ђакон: Мислим да није, свуда треба да се одржава јутрење, вечерње, света литургија у недељу, да се држе крштења, венчања, сахране. Свуда на исти начин.

Отац Димитрије: Јест. Али је ипак друго. Као што рекох, у почетку су вам сви као Кинези. А важно је да то не остане тако. А онда, како се клупко полако одмотава, упознајеш прву, другу, трећу породицу, њихове приче, туге, радости, некако постанеш део њих, а они део тебе. Сад иди у миру, ја ћу спаковати остало.

Отац Димитрије остаје сам на сцени

Отац Димитрије: Боже, оче наш... дај да он буде. Дај му много мудрости. Мени већ није остало много... чувај овај народ мој, немој се срдити на њих, они су стадо твоје мило. Амин.

Мрак (Свештеници излазе са свим црквеним реквизитима, на сцени нема никога)

*

Љубко: Меланија, молим вас лепо, други пут немојте покајганити со, него само посолите кајгану. Него знате шта... ако смо већ код љубави... људи због ње свашта чине... знао сам једну прелепу девојку из села. После завршене основне школе, отишла је у Помаз у колегиј и српску школу... После ју је мама сместила у угледну учитељску породицу код које је стојала чак три године док је ишла у гимназију у Ковин. Али прва љубав је за њу била јача од школе. Још к'о ученица се заљубила у свог комшију из села, и оставила школу. Пази се, драга моја Меланија, љубав чини чуда. А сад

морам да идем, пос'о ме зове! Лопова има свуда! Јој, кад ји у'ватим, кад ји моје жилаве руке...

Меланија: Пусти га, видиш да је полуђо. Боље ми кажи ми, шта те мучи.

Милка: Знаш мама... откако сам се вратила из Београда, некако тешко се сналазим овде. Као да ме људи више не воле, нико се не дружи са мном. Јордан једнак' говори о женидби... сади ми зеленчук, а ја се још не би' удала, и више волим ружу од зеленчуга. Некако, као да је једини човек који ме разуме: Пера...

Меланија: Какав сад Пера... месар са првог сокака?

Милка: Не, мама... нови ђакон.

Меланија: Ааа... отале дува ветар пиле моје... Сад ће ти то мама лепо објаснити. Знаш, постоје они прелепи коњи за вершењ. И постоје они, који целог живота добро вуку кочије. Оне прве можеш да ставиш у витрину, да их показујеш свима..., али те не вуку никуд.

Милка: Ништа те не разумем мама.

Меланија: Разумећеш, драга моја. Послушај маму... Јордан је добар, вредан деран. Увек ћеш имати све поред њега, увек ће те чувати... Буди паметна к'о мама. Казаћу ти једну тајну. Али не смеш казати никоме. Када смо били млади... била сам лудо заљубљена.

Милка: У кога мама? У баћу мог јел'?

Меланија: Ни на крај памети ми није био твој баћа. Чика Љубко је био фаински, парадан деран.

Милка: Каки сад чика Љубко?

Меланија: Рендор. Љубко. Наравно моја мама ни да чује о њему. Ћели смо да ускочимо. Да идемо и да не станемо све до Југославије. Све се догодило тако журно, к'о да све може стати у једну једину слику. Моја мама нас је у'ватила, и забранила ми да га видим. Он је после тога од туге отиш'о на рендоракадемију.

Милка: А како си се после удала за мог баћу?

Меланија: Мама ми га бирала. Нисам могла пуно да се мислим. Она је знала да ће бити штогођ од њега. Цео свој живот сам провела у овом селу. И не жалим. Ту су ми преци и потомци, све моје. Не можемо ни да се замишлим на другом месту. Нама мештанима је ово место добро, на срцу нам је. Обикли смо и у малим стварима наћи велику радост. Од живота друго нисмо ни тражили. И сад кад је дошла старост, није ми жао, јер је мој живот био испуњен. Ако сам дошла на овај свет са задатком, трудила сам се да га најбоље што знам остварим.

*

Славко: Знао сам... Знао сам да ће измислити нешто тај хандриви лопов.

Меланија: Човек удаје своју ћерку, није чудо да се радује, и хоће лепо са својим вољенима да то и прослави како је ред.

Славко: Са вољенима, али њега нико не воли у целом селу! Како можеш да му верујеш? Он то ради, јер хоће да буде нови таначелнок! Али само преко мене мртвог!

Меланија: Танач, танач и танач. Увек само тај проклети танач. Пит'о си своју ћерку како се осећа поново код куће, откада се вратила из Југославије? Вас двојицу више ништа друго не интересује само власт, власт и власт.

Славко: Само ти немој да га браниш! Ако ни моја породица није са мном у оваквим тешким тренуцима, па шта да чекам од других? Ти би требала мене да браниш, а не њега. Ђаво је сад одн'о шалу. Морам штогођ направити, не можемо да дозволим овај циркус.

Милка: Али баћа, ја сам ћела да се удам за Јордана, како га је могла ова крвава прије мене узети?

Славко: Ти ћути, несрећо мала, уместо што си се сиграли са ђаконом по селу, могла си да се мало бавиш Јорданом, ниси вада мислела да ће само тако гледати и узети тебе такву за жену. Па чак ни он није таки бутаст.

Милка: *(плаче)* Али, баћа, ја га волим.

Савета: Јој, дођи код маме, пиле мамино, немој да плачеш, наћемо ти ми још лепшег дерана из Помаза, па ће те одвести у град.

Милка: Мислиш да ме после Београда занима Помаз?

Славко: Боље да си тамо и остала, да ми не направиш ово. Рођена ћерка да ме упропасти.

„Бучура” у извођењу глумца Српског позоришта у Мађарској